

Kovácsné Biczó Klaudia

ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola

ORCID:0009-0002-6888-0748

A kultúraközvetítés speciális módja – a falugondnokok tevékenysége a kistelepüléseken

Absztrakt

Magyarország településeinek közel egyharmada aprófalu, amelyeknek sajátos demográfiai, szociális és kulturális helyzetük van. Ennek megismerése fontos elem ahhoz, hogy az itt élők elvándorlását megállítsuk és segítsük mindennapi életüket, legyen szó akár szociális ellátásról, akár a kultúrához való hozzáférésről és kultúraforgasztásról, akár oktatásról, vagy az élethosszig tartó tanulás lehetőségéről. Ezen települések életében nagy jelentőséggel bírnak személyközi kapcsolati hálók és a közösségben megjelenő társadalmi tőke.

Ennek egyik fontos eleme a falugondnoki szolgálat, amelyet egy 2022 tavaszán lefolytatott kvalitatív és kvantitatív elemeket is tartalmazó kutatás keretében vizsgáltunk. Ennek egyik egysége a kultúraközvetítéssel kapcsolatos tevékenységekkel foglalkozott. Előadásomban, illetve a tanulmány keretein belül ennek a kutatásnak eredményei mentén mutatom be az aprófalvak speciális helyzetét és a falugondnoknak a kultúraközvetítésben betöltött szerepét.

Kulcsszavak: aprófalvak, kultúraközvetítés, személyközi kapcsolatok

Abstract

A special way of cultural mediation - the activities of village guardians in small villages

Almost one third of Hungary's settlements are small villages, which have their own demographic, social and cultural situation. Understanding this is an important element in stopping the exodus of people living in these areas and helping them in their daily lives, whether it is social care, access to culture and cultural consumption, education or lifelong learning. Interpersonal networks and social capital in the community are of great importance in the life of these communities.

One important element to highlight is the village guardianship service, which was examined in a study in Spring 2022 with both qualitative and quantitative elements. One specific focus of the study was cultural mediation activities. In my presentation, and within the framework of this study, I will present the results of this research in order to illustrate the specific situation of small villages and the role of the village guardians in cultural mediation.

Keywords: small villages, cultural mediation, interpersonal relations

Bevezetés a kutatás elméleti kereteibe: kultúraközvetítés és aprófalvak

A kultúra fogalmi értelmezése, a definíciója alá vont témakörök, értékek napjainkra teljesen új értelmet kaptak. Szükségessé vált a régi fogalmak újraértelmezése, a korábbi kultúraközvetítő folyamatok átalakítása, amit a globalizáció, a rendkívül gyors technológiai és társadalmi változások és folyamatosan alakuló felzárkóztatási programok is sürgetnek. A kultúra fogalmához

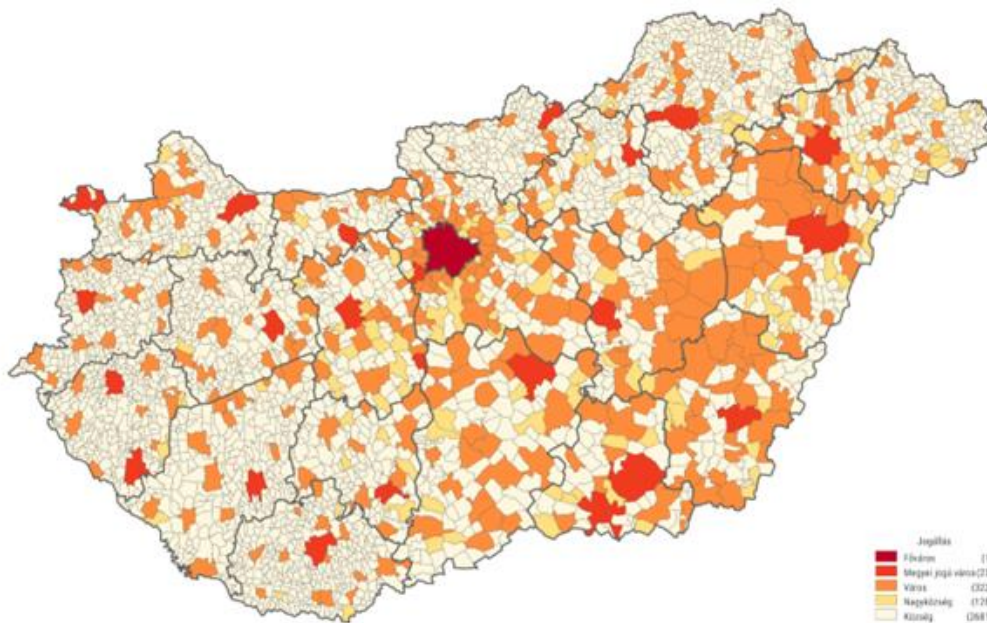
szorosan kapcsolódik a kultúráközvetítés, amely tulajdonképpen emberi–társadalmi kommunikáció. Az adott korszakra, társadalomra jellemző személyközi viszonyok között a közösség valamennyi tagja számára biztosítja a közös tradíciókhoz, szocializációs közeghez való hozzáférést, ösztönöz a közösségi részvételre, és az egyéni létezés minőségének javítását szolgálja (Zsikó 2000). A kultúráközvetítés segíti a közösségi identitás és a normatudat kialakítását, fejlődését, a társadalmi csoportokhoz való csatlakozást.

A kultúráközvetítés tehát egyfajta folyamat, azonban ez megköveteli a megfelelő koordinációt, támogatást, közeget. A kultúráközvetítés színterei a művelődés, a közművelődés, a közösségi művelődés intézményei, a különböző digitális, online, offline média, az egyént körülvevő társadalmi/szocializációs közeg, valamint ezek intézményesült rendszerei.

A kutatás másik sarkalatos fogalmi eleme az aprófalvak definiálása. Magyarország település-szerkezetének vizsgálatakor számos régiós eltérést találunk, a városok–falvak aránya, a népességszámok mértéke igen változó. A kistelepülések kialakulásának tradicionális színtere a dombokkal, hegyekkel sűrűn rendelkező területek (Nyugat- és Észak-Magyarország, Dél-Dunántúl), ahol évszázadokon keresztül ezek a települések szinte háborítatlanul fennmaradhattak, szemben az alföldi régiók településeivel, ahol a török dúlás és a természeti katasztrófák számos alkalommal beavatkoztak az organikus településfejlődésbe (Szűcs 2009).

A hazai szakirodalom a kistelepülések esetében két terminust használ, azonban ezeket nem különbözteti el következetesen (Körmendi 1976a; 1976b; Enyedi 1985; Beluszky 1985; Sikos 1990; Hubai 1992). Az 500 főnél kevesebb lakosú települések esetében a törpefalvak, valamint az aprófalvak kifejezés a használt, míg az 1000 fő alatti lakossal rendelkezők esetében a kistelepülés a bevett szóhasználat, azonban ezt számos szakirodalom használja az 500 fő alattiak esetében is. Ugyanakkor megint más szakirodalom csak a 200 főnél kevesebb lakosú településeket illet a törpefalvak megnevezéssel. Kutatásomban a kutatók többségével összhangban aprófalvak alatt az 500 főnél kevesebb lakossal rendelkező településeket értem, és ezeket helyezem vizsgálatom fókuszába (Dövényi 2003; Balogh 2008).

2019-ben hazánkban 3155 település volt, melyek közül 346 város és 2809 község (ebből 128 nagyközség).

1. ábra: Magyarország települései jogállás szerint, 2019. január 01.

Forrás: KSH 2019:17

A községek közül 1745-ben 1000 főnél kevesebben élnek, míg a lakosságszám 500 főnél is kevesebb 1077 esetben. Az ország településeinek harmadában kevesebben, mint ötszázan élnek, viszont az ő össznépségük a teljes lakosság alig 3%-át teszi ki. A 2011-es népszámlálási

adatok szerint a legtöbb ilyen település Baranya, Zala és Borsod-Abaúj-Zemplén és Vas megyében van, de nincs olyan megye, ahol ne találnánk egyetlen ekkora méretű községet (Balogh 2014). Az aprófalvak számának országos alakulását 1960-tól figyelve emelkedést látunk, de 2011 és 2019 között számuk csökkent. Ezt több tényező okozta, néhány település teljesen elnéptelenedett, néhány lakosság száma pedig meghaladta az 500 főt, így más kategóriába esett.

A kistelepülések legnagyobb problémája a népesség fogyása, az ezzel szorosan összefüggő elöregedés és a gazdasági hátrányok okozta feszültségek. Ezek a problémák azonban nem koncentrálnak csak és kizárólag erre a településformára, hiszen az 1990-es évek második fele óta minden régióban megfigyelhető a népességcsökkenés és az elöregedés, a különbség azonban az, hogy ez más mértékben érinti az urbanizáció különböző szintjein lévő térségeket (Székely 2006). Ha a demográfiai adatokat tovább elemezzük, azt látjuk, hogy a kistelepüléseken folyamatosan csökken a 15 évnél fiatalabbak aránya, az időseké pedig növekszik.

A települési önkormányzatok állami támogatási rendszere meglehetősen összetett és bonyolult. Az azonban világosan kiolvasható a különböző jogszabályokból és támogatási rendszerekből, hogy az 500 fő alatti települések általában forráshiánnyal küzdenek, amit az államtól érkező bevételek legtöbb esetben csak részben képesek pótolni. A kistelepülések fő bevételi forrása az állami normatíva, melynek különböző felhasználási területei vannak. E bevételi forrást egészítik ki a 2010 óta mindinkább teret nyerő pályázati források, melyek Európai Unió, állami és civil finanszírozásból nyerhetők el. A helyi adók – amennyiben egy-egy település kivett ilyent – alacsony mértékűek és nem jelentenek érdemi bevételi forrást. A gazdasági, szociális és infrastrukturális tényezők miatt a kultúrához való hozzáférés korlátozott és számos akadályba ütközik. Az 1997. évi CXL. törvény és annak módosításai biztosítják a települési könyvtári ellátást, ismertetik a közművelődési alapszolgáltatásokat és minden települési önkormányzat számára kötelezővé teszik a helyi közművelődési tevékenység támogatását.

Hazánkban a közművelődési intézmények hálózata alkotja a legnagyobb kulturális intézményhálózatot, amely közhasznú feladatot végez. Ezek az intézmények és az ott dolgozó szakemberek sikeresen megújították munkájuk tartalmát, szervezeti kereteit pedig a mai kor elvárásaihoz igazították. A kistelepülések esetében azonban ez a folyamat lassabban megy végbe, mint a nagyobb települések, városok esetében. Az azonban az ő esetükben is elmondható, hogy lényegesen nagyobb hangsúlyt fektetnek a közösségépítésre, mint korábban, és ők biztosítják a kulturális javakhoz való hozzáférést az adott településen, és igyekeznek elősegíteni a kulturális esélyegyenlőséget. A művelődési (és közösségi) házak maradtak a kapaszkodói az aprófalvak hátrányos helyzetű társadalmi rétegeinek. Ezek a településeken a legtöbb esetben a többfunkciós és integrált intézménytípus működik: a művelődési ház, a települési könyvtár sokszor egy épületben található, egy személy irányítása alatt áll, és programkínálatuk a különböző településeket összehasonlítva nagyban azonos. Az ő feladatuk a településen a kultúrafogyasztás ösztönzése, az egész életen át tartó tanulás paradigmájának terjesztése, képviselése és segítése, a különböző kulturális rendezvényekre vonatkozó igények felmérése, azok szervezése és lebonyolítása.

A kutatás bemutatása és eredményei

A kutatás során számos kérdésre kerestem a választ, és ehhez vegyes módszertant alkalmaztam, mivel a kvalitatív és kvantitatív mérési eszközök és technikák együttes használata segíti leginkább elő a megfogalmazott kutatási kérdések vizsgálatát (Creswell 2015; Kuckartz 2019; Sántha 2017). A módszertani ajánlásokat figyelembe véve kvalitatív és kvantitatív adatgyűjtést és elemzést is végeztem.

A kutatási kérdéseim a falugondnoki szolgálat létrejöttére, jogszabályi hátterére vonatkoztak, vizsgáltam a falugondnokok facilitáló tevékenységét, közösségfejlesztő magatartását, a Covid-19 pandémia hatásait és a falugondnokok szakmai fejlődésére vonatkozó igényeket.

A különböző kutatási kérdések megválaszolására eltérő módszereket használtam. A kezdetek megismeréséhez a szakirodalmi feldolgozás keretein belül olyan szakmai dokumentumokat, beszámolókat, feljegyzéseket kutattam fel és elemeztem, amelyek ezt az időszakot mutatták be. Itt volt segítségemre az interjúmódszer alkalmazása, aminek során 5 fővel készítettem félig strukturált interjút. Az interjúalanyok közül egy fő már a falugondnoki szolgálat létrejöttékor

aktív közreműködő volt, azt követően a szakemberképzésben is tevékenyen részt vett. Két fő jelenleg is falugondnoki munkát ellátó személy volt, egy fő régiós területi koordinátor és egy fő aktív egyesületi vezető. Az interjúk során kapott információk leginkább a történeti folyamatok rekonstruálását segítették, továbbá az induláskor megfogalmazott értékekről, normákról, elvekről kaptunk képet általuk. A jogszabályi háttér megismeréséhez korábbi és jelenleg is hatályos jogszabályokat vizsgáltam. A tevékenységprofil felállításához, a facilitáló tevékenység, a pandémia hatásának és a fejlesztési lehetőségek megismeréséhez interjúk felvételére és kérdőíves vizsgálatra került sor. A félig strukturált interjúk, kötetlen beszélgetések során kapott válaszok alapján dolgoztam ki a falugondnokok számára eljuttatott online kérdőívet és az így gyűjtött információk segítettek a megalakulás és korábbi működés történeti megismerését.

A kérdőíves adatfelvételre 2022. március 25-e és április 17-e között került sor. Ez idő alatt a területi koordinátorok, egyesületi vezetők, képzésszervezők online eljuttatták a falugondnokoknak a kérdéssort, majd egy alkalommal ismételten felhívták a figyelmüket a kutatásban való részvétel fontosságára, hasznosságára. Ennek köszönhetően 296 válasz érkezett, ami az akkori falugondnoki országos létszám 21%-a. A kérdőív 42 nyitott és zárt kérdést tartalmazott.

Kérdéstípus	Kérdések száma
Általános, demográfiai adatok	6
Tevékenységprofil megismerése	8
Ellátottakra vonatkozó információk	4
Falugondnok kapcsolata a település lakóival, személyes attitűdje	5
Pandémia hatása	14
Fejlesztési, fejlesztési lehetőségek	5

1. táblázat: Online kérdőív kérdéseinek csoportosítása

Az online adatfelvételt az indokolta, hogy szerettem volna gyorsan, hatékonyan elérni az ország valamennyi területén élő falugondnokokat. Ehhez előzetesen felvettem a kapcsolatot a területi egyesületek koordinátoraival, elnökeivel, akik ezt a kitöltéstípust javasolták. Segítségüknek köszönhetően emailben, a közösségi média zárt csoportjaiban rövid időn belül el tudtam érni a potenciális kitöltőket. A kérdőívet a Qualtrics kérdőívkészítő szoftver segítségével készítettem el, az adatok elemzésekor az SPSS statisztikai szoftvert használtam. A kérdőív kitöltésére 4 hét állt rendelkezésre. Vizsgálatom tervezésekor és lebonyolításakor a reprezentativitást végig szem előtt tartottam, azonban elmondható, hogy bár szép számban érkeztek vissza szinte az ország minden területéről válaszok, a felmérés reprezentatívnak semmiképp sem tekinthető. A következőkben a falugondnoki szolgálat bemutatása után a kérdőív kultúráközvetítéssel kapcsolatos kérdéseire adott válaszok eredményeinek bemutatása következik.

A falu- és tanyagondnoki szolgálatról

Az aprófalvak demográfiai helyzete az 1960-as évektől kezdődően alapvetően romló tendenciát mutat: hátrányos földrajzi fekvés, rossz infrastruktúra, szolgáltatás- és intézményhiányok, munkahelyhiány okozta elszegényedés, elöregedés, etnikai összetétel változása, helyi közösségek, tradíciók eltűnése, értelmiség/mértékadó személyek hiánya (Csörsz 2009). Ezeket a nehézségeket ismerte fel Kemény Bertalan, aki végzettségét tekintve mezőgazdasági mérnök volt, és a 1970-78 között a Pest Megyei Tanácsi Tervező Vállalatnál dolgozott, a budapesti agglomeráció települési összefüggéseit vizsgálta. Azonban munkáján messze túlmenően már abban az időben a civil közösségeket aktivizálva próbált segíteni az érintett településeken. Az 1980-as években leginkább Somogy megye településeit vizsgálta, az ott élő, dolgozó és az aprófalvakért tenni akaró emberekkel beszélgetve megfogalmazta, mi az, ami képes megmenteni a „megszűnésre ítélt” településeket. Ez a három alapvető dolog pedig nem más, mint az önkormányzó képesség, vagyis az autonómia, a családi gazdaságok támogatása, a háztáji termelés bővítése, valamint „egy ember mikrobusszal”, aki a szolgáltatások elérését biztosítja. Ez utóbbi a

falugondnok (Varga é.n.). Adott település önkormányzó képességének erőssége szoros összefüggésben áll a faluban fellelhető társadalmi tőkével is. Az egyének egymás közötti kapcsolata, behálózottságuk adja a társadalmi tőke alapját, a falugondnok szerepe pedig ezekben az aprófalvakban ebben a dimenzióban is hangsúlyt érdemel. A falugondnok helyismerete, tájékozottsága, kapcsolatrendszere képes támogatni a helyi tőke hasznosulását, fejlesztését.

A fellelhető iratokból és az interjúalanyok erre a témakörre vonatkozó válaszaiból megtudtam, hogy a rendszerváltás körüli években a Soros Alapítvány támogatásával indultak el a Cserehátban az első falugondnoki szolgálatok, kísérleti jelleggel. Majd Kemény Bertalan és társainak (többek között Faludi Erika, Bíró András, Szanyi Éva, Lantos Tamás és Szaló Péter) fáradhatatlan munkája révén 1991-ben meghívásos pályázat alapján Somogy és Baranya megyében létrejött az első, állami támogatásból induló falugondnoki szolgálat. 1992-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 4 települése is csatlakozott, majd 1993-ban bekapcsolódott a programba Bács-Kiskun, Nógrád, Vas és Zala megye is. Az ezt követő években további megyék sikerrel indítottak falugondnoki szolgáltatást. Az alföldi megyék fokozatos becsatlakozásával a falugondnokság mellett a tanyagondnokság igénye is megfogalmazódott, ami hasonló tevékenységi körrel, de eltérő településszerkezettel rendelkező falvaknak nyújt segítséget (Faludi 2004). A jogszabályi környezetnek, valamint a települések demográfiai, szociális helyzetének folyamatos változását jól mutatja, ha összehasonlítjuk a 2000-es évek eleji falu- és tanyagondnoki szolgáltatások számát a mostanival.

Megye	Falugondnokság		Tanyagondnokság		Kistelepülések száma	
	2004.	2022.	2004.	2022.	2004.	2022.
Bács-Kiskun	8	11	34	91	27	31
Baranya	98	198	8	15	257	260
Békés	4	10	14	36	18	22
Borsod-Abaúj-Zemplén	119	204	26	12	225	235
Csongrád-Csanád	2	9	25	77	14	15
Fejér	0	12	1	18	24	27
Győr-Moson-Sopron	22	77	1	16	98	96
Hajdú-Bihar	6	13	15	36	20	21
Heves	3	38	0	2	42	45
Jász-Nagykun-Szolnok	2	8	8	23	17	17
Komárom-Esztergom	3	12	0	5	21	22
Nógrád	30	61	5	8	78	83
Pest	2	12	6	39	20	20
Somogy	68	143	8	49	181	184
Szabolcs-Szatmár-Bereg	29	79	36	79	103	106
Tolna	12	45	12	28	61	65
Vas	55	148	2	2	185	184
Veszprém	57	133	6	12	159	161
Zala	93	192	8	12	214	220
Összesen	613	1405	215	560	1764	1814

1. táblázat: Online kérdőív kérdéseinek csoportosítása

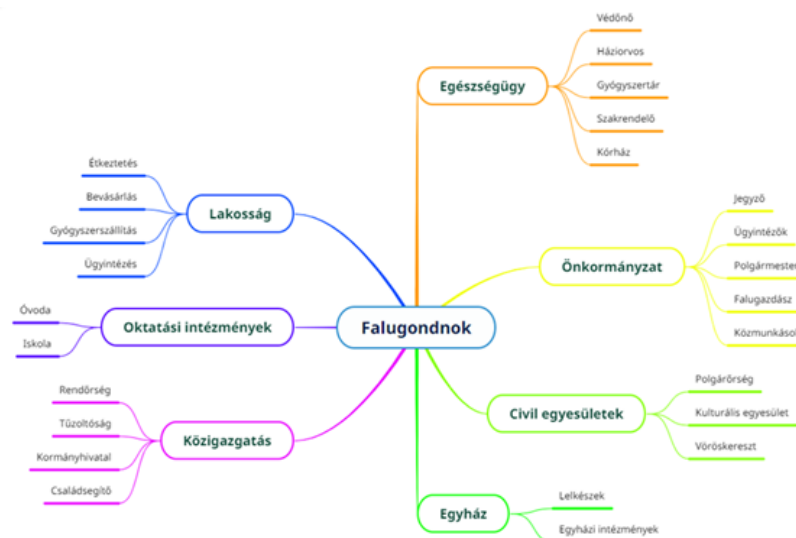
Ha a számadatokat részletesen elemezzük, láthatjuk, mindkét ellátási forma elérhetősége jelentősen emelkedett valamennyi megyében. Ennek a korábban már bemutatott településszerkezeti, demográfiai változások az okai, illetve a létszámplafon emelése is hozzájárult ahhoz, hogy egyre több település bekapcsolódhatott ezen szolgáltatások rendszerébe. E növekedés alól két megye tanyagondnoki szolgáltatási kivételek. Azt látjuk, hogy Vas megyében a szám stagnál (2 szolgálat), valamint Borsod-Abaúj Zemplén megyében pedig csökken (26-ról 12-re). Ennek oka a borsodi tanyavilág elnéptelenedése, továbbá a más ellátási formákra történő átállás lehet. Az általánosságban megállapítható jelentős növekedés azonban azt támasztja alá, hogy nagy szükség van ezen ellátási formákra, komoly segítséget tudnak nyújtani az aprófalvakban élők számára és ezt látva egyre több ilyen település szeretett volna bekapcsolódni, sikerrel.

Kemény (2004b) megfogalmazása szerint a falugondnoki szolgálat szociális ellátást nyújt, de értékei erkölcsi alapokon nyugszanak: demokrácia, rugalmasság, filantrópia, helyi tudás megbecsülése, egyenlőség, kultúraközvetítés támogatása, szolidaritás, egymásért való felelősségtudat. A jól működő falugondnoki szolgálat nem egyszerűsíthető le egy-egy tevékenység elvégzésére, nem szociális munkás, nem sofőr, nem postás, nem hivatalsegéd, nem házi gondozó, nem közművelődési szakember, hanem egyszerre ezeknek egy különleges összessége. Folyamatos, hosszú távú, becsületesen végzett munkájával a település kiemelkedő példájává válhat, lehetősége van – folyamatos önfejlesztése révén is – a falu hiányzó (vagy egyre csökkenő) értelmiségeként működni (Kemény 2004c).

Az elmúlt harminc év alatt sokat változott és alakult a falugondnokok munkaköre, vagyis azoknak az ellátandó feladatoknak a listája, melyeket mindennapi munkájuk során el kell végezniük. Jelentős változások következtek be a központi igazgatásban, a szociális ellátórendszerben, az egészségügyi és oktatási rendszerben is. Ezek mindegyikéhez igazodnia kellett a falugondnokságnak.

Ha az ellátandó feladatokat csoportosítani szeretnénk, akkor három nagy egységbe tudjuk besorolni őket: szállítás, megkeresés, közösségfejlesztés (Falugondnokság 2020). Ha a szállítás dimenzióját nézzük, akkor itt a lakosok szállítására, valamint dolgok és szolgáltatás szállítására is gondolni kell. A megkeresés alatt személyes kapcsolatteremtést, látogatást, szakember-közvetítést értünk, míg a közösségfejlesztési tevékenység magában foglalja az információk közvetítését, a kapcsolattartást és egyéb facilitáló tevékenységet.

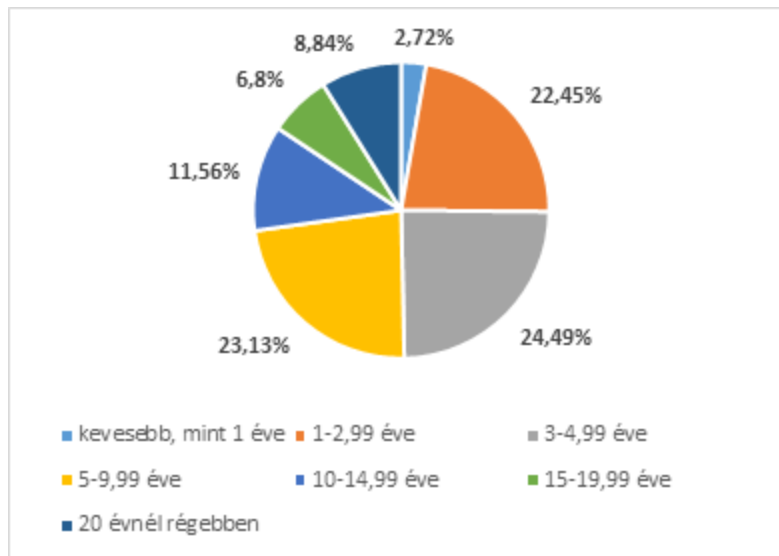
A falugondnok kiterjedt munkakapcsolati hálójával rendelkezik, amit a következő ábra jól mutat. Összekötő kapocsként van jelen a lakosság és az önkormányzat, a közigazgatás, az oktatási intézmények, az egyházak, az egészségügyi ellátást biztosítók és a civil egyesületek között.

2. ábra: A falugondnok munkakapcsolati hálójája
 Forrás: saját szerkesztés

A kérdőíves vizsgálat eredményeiről

Mint korábban már említettem a kérdőívek kitöltésére 4 hét állt rendelkezésre, az adatok tisztítása után 296 kitöltő válaszait tudtam elemezni. A legtöbb kitöltés Vas (N=60), Zala (N=56) és Borsod-Abaúj-Zemplén (N=36) megyéből érkezett. Ha azonban annak a százalékos arányát vizsgáljuk, hogy adott megyében hány potenciális válaszadó volt és milyen arányban érkezett kitöltés, akkor azt az eredményt kapjuk, hogy a legnagyobb arányban Hajdú-Bihar megyében (46%) töltötték ki a kérdőívet, ezt követi Vas megye (41%), majd Fejér megye (33%) és Zala megye (29%). A kitöltők neme szerinti megoszlásban nincs szignifikáns különbség. Ha a korosztályok szerint bontjuk a válaszokat, akkor azt látjuk, hogy a legtöbben, 42,86% az 51-60 év közötti korosztályba tartozik, további 6,12% pedig a 61-65 év közötti, közvetlenül nyugdíj előtt álló korosztályból kerül ki. 2,04% pedig már nyugdíj mellett látja el a feladatokat. Ez jól mutatja, hogy ezt a hivatást is komolyan fenyegeti az elöregedés veszélye, hiszen az összes válaszadó több mint 51%-a betöltötte már az 50. életévét.

3. ábra: A falugondnokként eltöltött idő százalékos megoszlása

Arra a kérdésre, hogy „Hány éve falugondnok?” érkezett válaszok százalékos megoszlását mutató kördiagram adatait elemezve azt látjuk, hogy a jelenleg ezt a munkakört betöltők közel háromnegyede (70,07%) 1 és 10 év közötti munkaviszonnyal rendelkezik. A legkisebb az aránya, akik 1 évnél kevesebb ideje dolgoznak, azonban a 20 évnél régebben ezt a munkát ellátók a válaszadók 8,84%-át teszik ki. Ez utóbbi számadat jól mutatja azt, hogy az elsők között elinduló, akkor falugondnoki pozíciót vállalók pályán maradása magas szinten van.

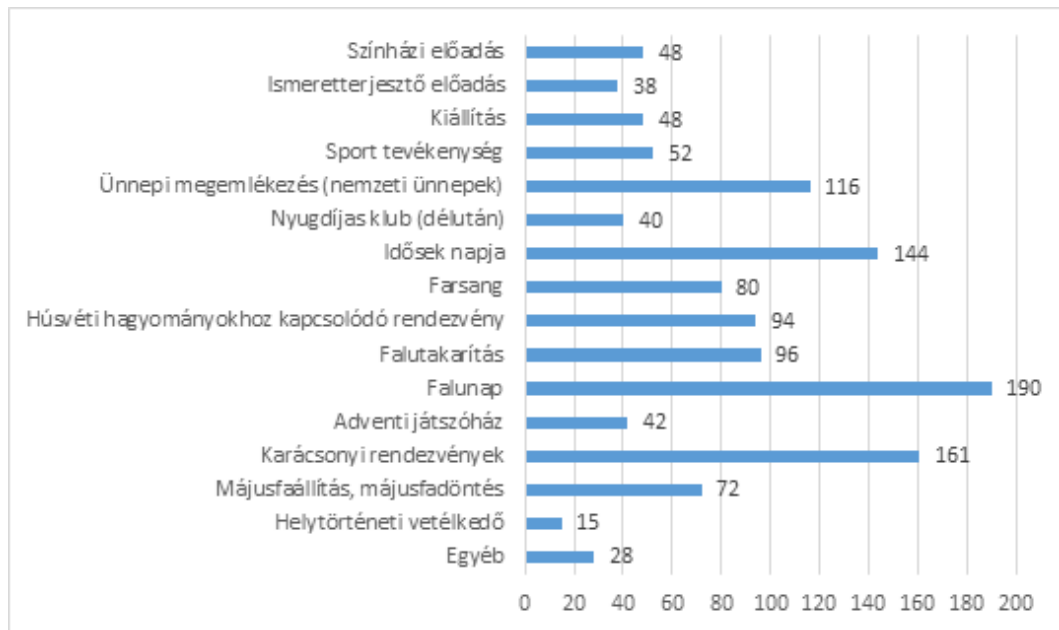
A mindennapos és a ritkábban végzett tevékenységek beazonosításához a falugondnoki tevékenységnapló által meghatározott kategóriákat és megjelöléseket használtuk, mivel így a kitöltők számára könnyebb, egyszerűbb volt a tevékenységi formák azonosítása, egymástól való elkülönítése. Az adatok összesítése után a tevékenységeket 3 csoportba lehet osztani, ezt mutatja a 3. táblázat.

Fontos hangsúlyozni, hogy ezek a tevékenységek alapvetően a kistelepülési lét minden szegmensét próbálják segíteni, így kialakításuktól fogva vannak olyanok, amelyek eleve mindennapi tevékenységek és olyanok, amik ritkábbak, esetleg időszakosak.

A kérdőívben több kérdés is kitért a kultúraközvetítésben betöltött feladatokra. A válaszadók 89,91%-a vesz részt kulturális program szervezésében.

Szállítás			Megkeresés	Közösségfejlesztés
Lakosok	Dolgok	Szolgáltatások		
nevelési, oktatási intézménybe	élelmiszer	védőnő	látogatás	információ közvetítése
sportrendezvényre	ebéd	házi orvos	beszélgetés	helyi rendezvények
kulturális programra	gyógyszer	házi segítségnyújtó	egészségügyi szűrés	kapcsolattartás
szakrendelésre	takarmány	közmunkás	szakember közvetítése	közreműködés az önkormányzattal
házi orvoshoz	tüzelő		ház körüli kisebb munka	pályázatok készítése
szűrővizsgálatra	vér		közbiztonság figyelése	lakosság tájékoztatása
kórházba	gázpalack		segítség hivatalos ügyek intézésében	
nappali szociális intézménybe	könyv			
bankba	háztartási gépek			
temetésre				

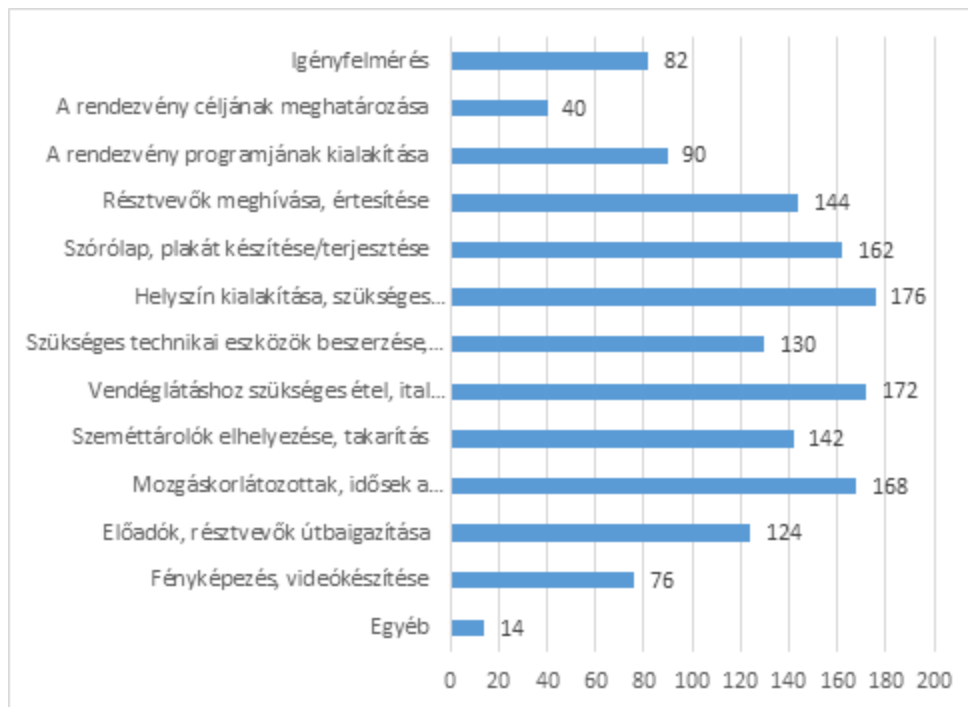
3. táblázat: A falugondnokok tevékenységprofilja

4. ábra: Szervezett rendezvények tematikus eloszlása

A számokat vizsgálva megállapítható, hogy a legtöbben az évenként egyszer megrendezett falunap szervezésében vesznek részt, de sokan segítenek a karácsonyi rendezvények és az öregek napja szervezésében, valamint a nemzeti ünnepeink méltó megünneplésében is. Legkevésbé gyakori a helytörténeti vetélkedők, ismeretterjesztő előadások, nyugdíjas klubok (délután) szervezése. Az egyéb kategóriára lehetőségük volt nevesíteni a listában nem szereplő rendezvényeket, a válaszok között több alkalommal megtalálhatjuk a gyereknapot (N=12), nyári táborot (N=9), nőnapot (N=8), búcsúi rendezvényeket (N=6), valamint tematikus napokat: lovas nap, tökfesztivál, gombás nap, szüreti mulatság, arató fesztivál, halloween.

A szervezésen kívül az előkészítésben és a lebonyolításban is nagy arányban (93,58%) vesznek részt. A következő sávdiaagram azt mutatja, az előkészítés és lebonyolítás tevékenységei milyen részvételi számokkal rendelkeznek.

5. ábra: A rendezvények előkészítésével és lebonyolításával kapcsolatos feladatok megoszlása

A kulturális és sportprogramokkal kapcsolatos teendők megoszlása azt mutatja, hogy a leginkább azokban a feladatokban kell a falugondnok segítségével, melyek beszerzéssel, szállítással kapcsolatosak, illetve a résztvevők meghívásával kapcsolatban veszik igénybe munkáját, mivel facilitáló tevékenysége, személyes aktivizáló ereje ekkor hangsúlyossá válik. Annak kihasználása, hogy a falugondnok személyes kapcsolatot tart a település legtöbb lakójával nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a rendezvényen magas részvételi arány legyen, illetve ahhoz is, hogy a település minden lakója értesüljön a programról.

Ha a végzett tevékenységeket a közművelődési alapszolgáltatások tematikus feloszlása szerint csoportosítjuk, azt látjuk, hogy bizonyos mértékig mind a hét ellátási formába bekapcsolódik. Például a művelődő közösségeket támogatja eszközbeszerzéssel, a közösségi és a társadalmi aktivitást erősíti facilitáló tevékenységével, a hagyományörző programokkal a kulturális értékek átörökítését segíti, az amatőr előadó-művészet támogatása személyszállításban lehetővé teszi, a helyi termékek szállításával a kulturális alapú vidékfejlesztést segíti, míg az egyéni igények közvetítésével a tehetséggondozást is előmozdíthatja. Ha pedig a kultúrafogyasztásra, mint informális tanulási formára gondolunk, akkor valamennyi tevékenysége segíti a lifelong learning szemléletnek a falu lakóiban történő igényének megteremtését és támogatását.

A kapott válaszokat keresztábra-analízisnek vettem alá, és azt látjuk, hogy a kultúraközvetítésben, kulturális programok szervezésében a hosszabb ideje falugondnokként dolgozók aránya magasabb: a 10-14,99 éve falugondnokként tevékenykedők között ez az arány 79,6%, a 15-20 éve dolgozók között 77,81%, míg a 20 évnél régebbieknél 94,37%. Ennek okaira vonatkozóan csak feltételezéseink lehetnek, de valószínűsíthető, hogy az ő munkába állásukkor még nagyobb igény volt az ilyen jellegű tevékenységekben való részvételre, és ez a gyakorlat beépült a munkastruktúrájukba. Említésre méltó eredményt adott az az összehasonlítás is, amikor a település mérete alapján vizsgáltuk a kultúraszervező tevékenységeket. Itt azt láttuk, hogy minél alacsonyabb volt az adott település lélekszáma, annál nagyobb arányban végzett a falugondnok ilyen munkát is.

A kistelepülés lakói a kultúrához való hozzáférésben hátrányos helyzetben vannak. Ezt tudja enyhíteni a falugondnok, mivel agitációval, értékmutatással és programok szervezésével, lebonyolításával képes hozzájárulni a szabadidő minőségi eltöltéséhez, a kultúra és a kulturális rendezvények elérhetőségéhez. Az önkormányzatok közművelődési alapfeladatának ellátásába való bekapcsolódás azonban nem lehet esetleges, még az új jogszabályi környezetben sem. A falugondnok helyismerete, kapcsolati hálója és szociális beágyazottsága olyan segítséget nyújt, ami a kultúrához való hozzáférés szélesítésében nélkülözhetetlen.

Összegzés

A falugondnok facilitáló szerepére, közösségfejlesztő munkájára vonatkozó kutatási kérdéseimre kapott válaszok alapján azt látjuk, hogy a hatékony és magas színvonalú ellátás alapfeltétele a település és annak lakóit ismerő személy megtalálása és kiválasztása a feladatra. A tevékenységeket vizsgálva azt láttuk, hogy a kialakított személyes kapcsolatainak köszönhetően a jó falugondnok valóban a település egyik mozgatórugója lehet. A lakók számíthatnak rá és elfogadják véleményét, javaslatait, adnak a szavára. A falugondnok személyes kapcsolati hálóját felhasználva az adott település önkormányzata vagy az ott működő civil egyesületek könnyebben és hatékonyabban elérik a lakókat és a közösségben rejlő társadalmi tőke hasznosulása az ő közreműködésével javítható fejleszthető.

A magyarországi kistelepüléseken élők helyzetének javítása az egész társadalom jól felfogott érdeke. Az aprófalvakban fellelhető helyi természeti és épített értékek megőrzése, a helyi kultúra és hagyományok ápolása csak akkor lehetséges, ha az ott élők településhez kötődő identitástudatát erősíteni tudjuk, ehhez azonban elengedhetetlen azon személyek beazonosítása, akik a településen hitelesek, megbízhatóak és elfogadhatóak a lakosság számára. A falvak vonzóvá tételéhez, a belső migráció lassításához sikeres gazdasági és infrastrukturális fejlesztések szükségesek, azonban látni kell, hogy az aprófalvak szociális és gazdasági helyzete heterogén, így bár elengedhetetlenek a központi intézkedések, a valódi cselekvésnek helyben, településre szabottan kell megtörténni. Ebben van kiemelkedő szerepe a kutatás központi témájául választott falugondnoki szolgáltatnak, mivel az igények felmérésében, továbbításában és a cselekvésben is hasznos összekötő kapocs lehet. A szociális és infrastrukturális helyzet javításán kívül a kultúrához való hozzáférhetőséget is támogatni kell, továbbá erősíteni szükséges a kistelepülések lakóiban az élethosszig tartó tanulás fontosságát, mivel ez nem csak anyagi helyzetük javulását eredményezheti, hanem általános életszínvonalukat is emelheti. Ha képesek leszünk az állampolgári aktivitási szintjüket emelni, azzal több, számukra fontos ügy hangsúlyosabbá, láthatóbbá tételére kerülhet sor.

A magyar vidék és az ottani kistelepülések megőrzése unikális feladat, ehhez nem csak szociális és gazdasági beavatkozások kellene, hanem az andragógusoknak, a közösségfejlesztőknek és a közösségszervezőknek is hozzá kell járulni szaktudásukkal, elméleti kutatásokkal, gyakorlati vizsgálatokkal és fejlesztési javaslatokkal.

Irodalom

- Balogh A. (2008). *Az aprófalvas településállomány differenciálódási folyamatai Magyarországon*. Savaria University Press.
- Balogh A. (2014). A hazai aprófalvasodás új irányai. *Földrajzi Közlemények*, 138(2), 134–149.
- Beluszky P. (1985). A kistelepülésről – településtudományi megközelítésben. In Sükösd F. (szerk.), *Az aprófalvak közéleté és ifjúsága*. KISZ Baranya Megyei Bizottsága. 72–91.
- Creswell, J. (2015). Revisiting Mixed Methods and Advancing Scientific Practices. In: Hesse-Bieber, S., Johnson, B. (szerk.): *The Oxford Handbook of Multimethod and Mixed Methods Research Inquiry*. New York: Oxford University Press. 57–71.
- Csörsz K. (szerk.) (2009). *A falu- és tanyagondnoki szolgáltatás. A 260 órás alapképzés tanfolyami jegyzete*. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet.
- Dövényi Z. (2003). A településrendszer fejlődése és sajátosságai. In Perczel Gy. (szerk.), *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza*. ELTE Eötvös Kiadó. 521–532.
- Enyedi Gy. (1985). Az aprófalvak szerepe a társadalmi munkamegosztásban. In: Sükösd F. (szerk.): *Az aprófalvak közéleté és ifjúsága*. KISZ Baranya Megyei Bizottsága. 16–22.
- Faludi E. (2004). A falugondnoki hálózat kiépülése. In: Csörszné Zelenák K. (szerk.): *Falugondnokság – a vidékfejlesztés szelíd módszere*. Magyar Tanya- és Falugondnoki Szövetség. 24–29.

- Falugondokság (2020). *Falugondnokság határok nélkül – A falugondnoki szolgáltatás megújításának lehetőségei hálózati együttműködések által. Módszertani összegzés és ajánlás.* http://www.falugondnoksag.hu/var/download/Modszertani_osszegzes_es_ajanlas.pdf
Utolsó letöltés: 2023. 07.20.
- Hubai J. (1992). *Magyarország erőforrásainak geográfiája*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Kemény B. (2004a). A falu-és tanyagondnoki szolgálatok földrajzi elterjedtsége és a számbeli fejlődési lehetőségei. In: Csörszéné Zelenák K. (szerk.): *Falugondnokság – a vidékfejlesztés szelíd módszere*. Kecskemét: Tanya- és Falugondnoki Szövetség. 45–59.
- Kemény B. (2004b). A falugondnoki szolgálat alapértékei. In: Csörszéné Zelenák K. (szerk.): *Falugondnokság – a vidékfejlesztés szelíd módszere*. Magyar Tanya- és Falugondnoki Szövetség. 22–23.
- Kemény B. (2004c). A falugondnok a falu életében. A falugondnok kapcsolatrendszere. In Csörszéné Zelenák K. (szerk.) *Falugondnokság – a vidékfejlesztés szelíd módszere*. Magyar Tanya- és Falugondnoki Szövetség. 41–44.
- Körmendi K. (1976a). Alaprajzi típusok. In: Kulcsár V. (szerk.): *A változó falu*. Budapest: Gondolat Kiadó. 114–120.
- Körmendi K. (1976b). Nagyságrendi típusok. In: Kulcsár V. (szerk.): *A változó falu*. Budapest: Gondolat Kiadó. 91–113.
- KSH – Központi Statisztikai Hivatal (2019). *Magyarország közigazgatási helynévkönyve 2019. január 1.* https://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2019.pdf Utolsó letöltés: 2023. 07. 20.
- Kuckartz, U. (2019). Qualitative Text Analysis: A Systematic Approach. In: Kaiser, G, Presmeg, N. (szerk.): *Compendium for Early Career Researchers in Mathematics*. ICME-13 Monographs. 181–197.
- Sántha K. (2017). Abdukcio a kvalitatív tartalomelemzésben. *Vezetéstudomány – Budapest Management Review*, 48(12), 33–40.
- Sikos T. T. (1990). A lakossági infrastruktúra problematikája az aprófalvas térségekben. In: Tóth J. (szerk.): *Tér-Idő-Társadalom. Huszonegy tanulmány Enyedi Györgynek*. MTA RKK. 304–315.
- Székely Gy. (2006). *Az aprófalvak népességmegtartó képességének állapota, változásai, irányai, illetve javításának lehetőségei*. Budapest. http://www.terport.hu/webfm_send/3990 Utolsó letöltés: 2022. 05. 01.
- Szűcs A. (2009). *A kistelepek helyzete az Alföldön*. KSH.
- Varga G. (é.n.). *Falugondnoki szolgáltatás a bonyhádi kistérség három településén.* <https://docplayer.hu/2430810-Varga-gabriella-katalin-falugondnoki-szolgaltatas-a-bonyhadi-kisterseg-harom-telepulesen.html> Utolsó letöltés: 2022. 05. 01.
- Zsikó J. (2000). A kultúraközvetítés funkciói, fogalma. *Tudásmenedzsment*, 1(1), 53–72.